

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

№ 67
(18187)

2012 чылдың
июнь 19,
вторник

Садар өртээ
5 рубль.

Ниитилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

ЭШТЕРИВИС БИСТИҢ-БИЛЕ КАДЫ

Июнь 14-те Тыва Республиканың Чазааның бажыңына Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол оокта чаа Бай-Тайга кожуунга болган улуг өрттен амгаланып үнүп келген авиа-арга-арыг амгалалының ажилдакчылары-биле ужурашкан.

Ужуражылганың дугайында айыыл-халап болган черден чыда дугуржуп алганнар. Ажилдакчылар чедип келгени Байлак Тонгурбанга, Константин Хайрудиновка, Максиминге, Владимир Федоскинге, Дозурбейге Шолбан Кара-оолдун илереткен. Чурт-зының эң-не коргунчуг хүнү, а-халаптың шактарында чүнү эрткеннининин дугайында десантныктер чугаалааннар. Байлак Тонгурбан: «Коргунчугу. Бар шаам-биле маңнап-ла

чордум. Кээп дүшкеш, үнгеп-даа чордум. База катап тура халып келгеш, маңнап-ла чораан мен. Күжүм шуут артпайн, суларап келгеш, өг-бүлемни, чаш уруумну бодап-каш, кызып халып чордум...» Константин Хайрудинов: «Өрт бисти бүзүлгө кээрге, эштеримниң соондан маңнап-ла каан мен. Чамдыкта оларны караам уундан чидирип-даа, катап тып-даа чоруур мен. Доктап-каш, эштерим оолдарны кыйгырып чордум. Сергей Падеринниң маңнап кел чоруурун көрдүм. Дыңнаарымга,

бир-ле кижини «Оң талазыңче!» деп алгырып турду. Мен солагай талазынга чораан болдум. Ынчал чорааш, Байлак Тонгурбанга таваржы бергеним ол...»

Чеже-даа аар-берге байдалга таваржып, кады ажилдап чораан эштерин чидирген-даа болза, боттарының мергежилин солугаа дугайында өртчүлөр чугаалаан. А Максим Трухин харын-даа чоокку хүннерде өрт өжүрер ажилдарга киржиринге белен мен дээрзин демдеглээн. Аңаа харыы кылдыр Шолбан Кара-оол өртчүлөрни боттарының кадыына хумагалыг болурун, республиканың хоргаадал төвүнге долугу-биле эмнедип, тургустунуп алырын дилээн.

Оон аңгыда амы-тынындан чарылган оолдарның өг-бүлелеринге, ажи-төлүңге хамаарыштыр ачы-

дуза хемчеглеринин дугайында Шолбан Валерьевич чугаалаан. Аас-кежик болуп дириг арткан өртчү-десантныктерге база чогуур кичээнгейни салыр деп чүүлү Тываның Баштыңы бүзүрөткен: «Айыыл-халап болган соонда, албан-биле ол черге чеде бергеш, силерниң кылып чорудуп турган ажилдарыңарны үнелеп көрдүм. Күүседир ужуруг хемчеглериниң шуптузу шынарлыг кылдыңарын көрдүм. Кым-даа, бичи-даа када ажил чок олурбаан. Хайлыг өрт-биле төңчүзүңге чедир тулушкан силер. Амы-тынындан чарылган оолдар кээргенчиг-дир, хараадан-чыг-дыр. Оларның чурттаксааны илден чорду. Бистиң республиканың агаар-бойдузунуң байлакшылын камгалаар дээш олар бажын салган. Каяа-даа оларның дуга-

йында мога чокка чугаалаар мен. Ол дугайында утуп болбас. Бо коргунчуг, кажыыдалдыг таварылга Тываның чурттакчы бүрүзүн кинээндирер ужуруг. Өжүрбейн арттырып каапкан одаг азы таакпы чүгле арга-арыгны, дириг амы-таннарны узуткап каар эвес, а бир-ле өг-бүлөгө ууттунмас кажыыдалды эккеп, кээргенчиг чаш ажи-төлдү өскүс арттырып болур деп чүүлү утпаңар».

Шолбан Кара-оол база өртчү-десантныктер бажыңарынче, өг-бүлелеринче эл келбейн барган оолдарны сактып чугаалажып, келир чылын оларның аттарын мөңгедип, тураскаал тургузарын дугурушканнар.

ТР-ниң албан-езуунуң сайтызындан.

БУЯННЫГ ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Июнь 15-те Улусчу чогаадылга бажыңына медицина болгаш социал ажилдакчыларның профессионал байырлалын таварыштыр байырлыг оол болуп эрткен. Улуг байырлал таварыштыр республиканың бүгү эмнелге коллективтеринин хор стивалын организастааны онзагай болган. Эмчилер чүгле боттарының ажилына харысалыг кижилер эвес, а канчаар-даа аажок талантыг артистер база дээрзин сценага бадыйтаан. Тыва Республиканың Баштыңы—Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол, ТР-ниң Чазааның Даргазының алакчызы—ТР-ниң кадык камгалал болгаш социал ажылдакчызы Анатолий Дамба-Хуурак, ТР-ниң эди Хуралының (парламентизинин) Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлдө комитетинин Даргазы Ульяна Монгуш дээш, оон-даа өскелер бундун иштиң кижилеринге байыр чедирген.

Уже Тывада кадык камгалал системаның чаартылган чугула даалгаларын бо чедишкенин шийттирлеп Күрүнениң эмнелге албан иштинин капитал септелгезинче, ениң чаа дериг-херекселерин

садып алырынче, чаа информатизация системаны ажылдакчылар кирип негиздиринче дээш, оон-даа өске чаартылга ажилдарынче ниитизи-биле 1,7 млрд. ажи-г рубльди аңгылаан. Бо бүгү республиканың кадык камгалалының

чаа чадаже үнүп сайзыраарына улуг идиг болур болгаш чурттакчы чоннуң амыдырал байдалын чедимчелиг болдурарына ажи-дузалыг.

Анатолий Партизанович Дамба-Хуурактың чугаалап турары-биле алырга, эмчилер болгаш социал ажилдакчылар—ниитилелде эң-не чугула, харысалгалыг ажилды кылып турар кижилерин бирээзи. Оларның ажил-ижинин кайы хире чедимчелиг чоруп турарын чоннуң санал-бодалындан илередип түннээр. Социал ажилдакчылар дээр-ле удуртуп-баштаар органнар-биле чонну харылзаштырып, чоок болдуруп турар чугула адырдыр. Ол ышкаш Анатолий Дамба-Хуурак кадык камгалал адырында чаартылгалар-биле чыылганнарны таныштырып, тергип ажилдакчыларны шаңнаан. Кадык камгалал адырына хөй чылдарда ак сеткилдиг ажи-г дээш «Кадык камгалалдың тергипин» хөрек демдээ-биле хоочун кезер эмчи, хоорай поликлиниказының улуг эмчизи Валерий Самбылдаевич Ховалыг-

ны, «Серебрянка» санаторий-профилакторийниң эмчизи Тамара Серенни дээш, оон-даа өскелерни шаңнаан.

Шолбан Кара-оолдун чугаалап турары-биле эмнелгениң материал-техниктиг баазаның чеже-даа чаартыл, амгы үениң дериг-херекселерин ажылдакчы кирип турза, эмчи кижинин профессионал мергежилин, ажилына бердингенин, харысалгалыгын, өскелер дээш сагыш човаачал, бундун чоруун чүү-даа солуп шыдаас. Ынчангаш кандыг-даа байдалда Гиппократтың даңгыраанга шыңчы болуп чоруурун Чазак Даргазы ак халаттыг, бундун иштиң кижилеринге база катап сагындырып, оларга сеткилин ханызындан байыр чедирген.

Шолбан Валерьевич ажилына бердинген, тергип ажилдакчыларны шаңнап-мактаан. Кадык камгалал адырына хөй чылдарда ак сеткилдиг, үрө-түннелдиг ажи-г дээш Тыва Республиканың «Шыл-гарангай күш-ажыл дээш» медаль-биле Республиканың эмчи ажил-

дакчыларының профэвилел чөвүлелиниң даргазы Августа Маркованы шаңнаан. Тыва Республиканың кадык камгалалының алдарлыг ажилдакчызы хүндүлүг аттарны республиканың №1 эмнелгезинин анестезиолог-реаниматолог эмчизи Самба Санчиевич Доога, травматолог-ортопед эмчи Эргил Доржуевич Чадамбага тывыскан.

«Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Кызылдың №1 божудулга бажыңының клиниктиг-эксперт ажи-лының талазы-биле кол эмчинин орадакчызы Лидия Васильевна Рудыхка тывыскан. Оон аңгыда Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Хүндүлел бижин-биле эмчилер Абдусалама Ганиеваны, Андриан Каң-оолду, Маргарита Мижитти, Валентина Ондарны, Сергей Михалевичини болгаш Ольга Скиданованы шаңнап, оларның ажил-ижинге бедик үнелелди берген.

Алдынай БАДЫ-ХОО.

(Уланчызы 2-ги арында).

Кадык камгалалының төлээлери – байырлыг хуралда.

Хоорай поликлиниказының хирургия салбырының эндоскопист эмчизи Сергей Михалевичке ТР-ниң Чазааның Даргазының Хүндүлел бижир тыпсып турары.

Чингис СААЯНЫҢ тырттырган чуруктары.

ШУПТУ КАДЫК АМЫДЫРАЛ ДЭЭШ...

• Эмчи болгаш социал ажилдакчылар спартакиадазындан репортаж

Эрткен неделяның төнчүзүнде медицина болгаш социал ажилдакчыларның профессионал байырлалына тураскааткан спортчу хемчеглерни организаастап эрттирген. Ооң кол сорулгазы — кадык амыдыралды суртаалдаары. Ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн байырлыг хемчеглерниң бирги хүнүнде коллективтер аразында уран чүүл көрүлдөзү база түңнел концертке шаңналдар тыпсырының байырлыг кезээ болган. А ийи дугаар хүнде спортчу хемчеглер болуп эрткен.

XXX дугаар Олимпий оюнна-рының оюнга тураскааткан чалбырааштыг чырыткыны Республиканың аарыгларга удур кадыкшылга төвүнүн коллективи байырлыг байдалга кыпсып, эстафетаны эгелзээн. Аңаа 26 коллектив күзелдибиле киржи, найысылалдың Кочетов кудумчузундан Тыва эки турачылар — Красноармейская — Чүльдүм — Кочетов кудумчузубиле көвүрүг-биле хемниң оң талазынче кешкеш, Вавилин хем ээпээнде спартакиаданың турлаанга чедир кири маңнашканнар. Пунктуларның аразының хемчээли хоорайның девискээринин иштинге 500-тен 700 метрге чедир, а хемниң оң талазындан төнчүзүнге чедир 1 км хемчээлдиг. Эстафетага ниитизи-биле 600 хире кижи киришкен.

Пункт бүрүзүнде коллективтерниң киржикчилери болгаш деткиччилери бедик көдүрлүүшкүнүг боттарының ээлчээн манал турлар. Республиканың кеш аарыглар диспансеринин коллек-

тиви-биле ужуражы бээривиске, дерматолог эмчи Алдынай Доржу коллективинин өмүнээзинден: «Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлдө яамызының удуртулгазының бот-идепкейжизин деткивишаан, изиг күзел-биле бо хемчегде киржип тур бис. Улуг-даа, бичи-даа кижиле кадык амыдырал дээш сонургалдыг болуп, спорт-биле өнүктөжип чоруур болза эки деп санаар бис. Ынчангаш шупту кадык амыдырал дээш база республиканың Эмчи болгаш Социал ажилдакчылар хүнү-биле изиг байыр!» — деп күззэн. Дараазында бир пунктуда маңнаар спортчулар кончуг шыңгыы белеткенип турарын эскергеш, ужураштывыс. Ол республиканың психиатрия эмнелгезинин коллективи болду. Диспансер салбырының психолог эмчизи Диана Демчик: «Бо ышкаш эки хемчегни деткивес аргажок, ынчангаш бистиң коллектив 5 дугаар километрде олимпий чырыткызының эстафетазын хүлээп

алыры-биле ээлчээвис манал тур бис. Бо таварылганы ажыглап, профессионал байырлал таварыштыр эмчи ажилдакчыларынга байыр чедирип тур бис. Амыдыралда кол-ла чүүл — кадыкшыл. Республиканың чурттакчы бүрүзүнге чүгле быжыг кадыкшылды күзээр-дир бис» — деп, ол хүлүмзүрүп чугаалады.

Олимпий чырыткызының сөөлгү киржикчилери эрткен чылдың тиилекчилери болган республиканың № 1 эмнелгезинге ээлчегни хүлээтти. Спартакиадага шупту 15 команда киришкен. Эмчи болгаш социал албан черлеринин коман-

далары хол бөмбүүнге, херээжен улус аразында бут бөмбүүнге, канат тыртарынга, шаптаразынар дилиндээнге база хүреш маргылдаазынга мөөрейлешкен. Команда бүрүзүнүн белеткели кончуг шыырак болган. Спартакиаданың киржикчилеринин болгаш удуртулгазының кичээгейин Буренниң психоневрологтук бажың-интернадының командазының турисчи амыдыралының дерилгези хаара туткан. Шынал-ла, кижиниң карактарына дораан-на каастап кылган чогаадыкчы ажилдар илдиге бээр болду. Ында чүнү чок дээр! Бок болуп чыдар

пластиктиг кола шилдеринден кылган пальмалар, күскелер болгаш оон-даа өске кылыглар, машинаның дугуйундан кылган 2 ак болгаш кара кууну «хөл» ортузунда олчалан кылдыр дерип каан.

Спортчу маргылдааларын ниити түңнелдери-биле хол бөмбүүнге бирги черни Улуг-Хемниң төп кожуун эмнелгези, 2-ги черни республиканың № 1 эмнелгези база 3-кү черни Кызылдың хоорай поликлиниказы алган. Херээжен улус аразында бут бөмбүүнге 1-ги черни республиканың № 1 эмнелгези, 2-ги черни Буренниң психоневрологтук бажың-интернады, 3-кү черни Таңдынын болгаш Улуг-Хемниң төп кожуун эмнелгелери алган. Хүреш маргылдаазында 21 мөгө күжүн шенешкенин түңнелинде, республиканың № 1 эмнелгезинден Начын Монгуш шүглүп үнгөн, а Хайыраканның бажың-интернадындан Назым Суван үжүрлөшкен. Ниити командалар түңнелдери-биле Гран-при шаңналын республиканың № 1 эмнелгезинин командазы чаалап алган. 1-ги черге Кызылдың хоорай поликлиниказы, 2-ги черге республиканың психиатрия эмнелгези база 3-кү черге Буренниң психоневрологтук бажың-интернады төлөптиг болган.

Валерия КОНГАР.

Авторнун тырттырган чуруктары.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЛАГЕРИ ӨӨРЕДИГЛИГ БОЛГАН

Чайгы үе болгаш уруглар

Берге байдалда турар назы четпээн уругларны чайгы үеде лагерьлерге хаара тудуп, оларның мага-бодунуң болгаш угаан-медерелиниң өзүлдезинге ду-за кадар сорулга республиканың өг-бүлелерге бол-гаш уругларга социал дуза төптөрүндө салдырган.

Ынчангаш чайгы лагерьлерге ууглар-биле ажилдаар башкы-ларның мергежилдин бедидери-ле Тыва Республиканың Кадык-мгалал болгаш социал хөгжүлдө-мизының социал айтырыглар-дызиз чоокта чаа Тес-Хем ко-унуң "Арат" лагериниң бааза-ны "Вожатыйлар школазы" деп

Мария Таурова
Саражакова.

үнүүшкүнүг семинарны удуртуп эрттирген. Аңаа республиканың бүгү кожууннарындан өг-бүле-лерге болгаш уругларга социал дуза төптөрүндө башкылары чы-лып кээп, бедик мергежилдик улуг башкылардан өөредиглер алырын-дан аңгыда, спортчу болгаш куль-тура-массалыг маргылдааларга бот-боттарының аразында күжүн шенежир аргалыг болганнар.

Түнелинде Би-Хем кожуунуң өг-бүлеге болгаш уругларга социал дуза төвүнүң командасы бирги черге төлөпиг болуп, 10 муң рубльдин сертификатын алган. Ийги черге Чөөн-Хемчиктин ко-мандасы төлөпиг болгаш, 5 муң рубльди алган, үшкү черни ээлээн Кызыл хоорайның "Гуманный" база 5 муң рубль-биле шаңнаткан. Тирилгеже чүткүлү дээш 4-кү чер-ни алган "Деткимче" реабилитация төвү 3 муң рубль-биле шаңнаткан. Эң эки командир дээш 2 муң акша

Руслана Николаевна
Сендажи.

шаңналын Бай-Тайга, Чаа-Хөл, Чеди-Хөл кожууннарың 2-2 төлээ-лери алганнар.

Руслана Николаевна Сендажи: —Чүнүң-даа мурнунда вожатый-ларга ажыктыг, өөредиглиг сүме-лери берген мергежилдик башкы-ларга өөрүп четтиришкени иле-редир алаар-дыр бис. Ылаңгыя Кызылда башкы колледжизиниң арга-дуржулгалыг башкызы Мария Таировна Саражакованы маңаа черле онзалап демдеглээр апаар бис.

Бистиң башкыларывыска ол чайгы лагерьге уруглар-биле кан-чаар ажилдаар, кандыг оюннары кандыг байдалдыг удуртуп болу-рун бедик деңгелге көргүстү.

Ульяна Борисовна Чаш-оол:

«Педиатр эмчи Азиймаа Алек-сандровна Дагбаның берген арга-сүмелери дыка ажыктыг болду. Шынап-ла харын, чайгы лагерь үезинде кандыг-даа таварылгалар болур болгай. Аңаа эмчи кижилер улуг харысалгалыг болур, херек болза уругларның амы-тыны дээш демисежир-даа апарып болур. Ын-дыг-даа болза багай чүве ыңай турзун, оршээ, хайыракан! Эмчи кижиниң дузазы кымга-даа херек-чок болзунам!»

Ксения Олеговна Ширап: «Идегелдин» башкызы Байлак Ба-пый-ооловна Кууларның берген

кичээлинге дыка таарзындым. Ды-ка улуг арга-дуржулгалыг, үнелиг башкы-дыр деп көрдүм.

Оон ачызында уругларга аар өртөктиг чүүлдер садып, хөй ча-рыгдал үндүрүп турбайн, быжын-ды постер, хендирлер, дүктөр бол-гаш оон-даа өске чүүлдер-биле канчаар ажилдап болурун билип алдым. Мен база баргаш, ол билиг-леримни ажылгаар бодап тур мен».

Шолбан МОНГУШ.

Би-Хемниң өг-бүлеге болгаш уругларга социал дуза төвүнүң ажылдакчызы.

Би-Хемниң аныяк башкылары.

ТР-ниң Хөй-ниити палатазы – Чаа-Хөлде

ТӨРЕЛ БӨЛҮКТЕРНИҢ АТ-АЛДАРЫН КӨДҮРЕР

● Ол дугайында чугаа Ак-Туруг суурга болган

Чоокта чаа Чаа-Хөл кожуунуң Ак-Туруг суурга Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазы чон-биле ужуражылганы эрттирген. Хөй-ниити палатазының кежигүннериниң Ак-Туруг суурну албан-биле ши-тип алганы база анаа эвес, чүге дээрге, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик дээн ышкыш ыраккы кожууннарга удуртукчулар бо-ла сургакчылап чедер, а Ак-Туруг суур улуг аргыжылга оруунуң ортузунда турар боорга ындыг бе, улус аңаа доктаавайн, шаап эрте дээр. Ынчангаш бо суурнуң чону-биле ужуражып тугаалажыр сорулганы салгаш, Хөй-ниити пала-тазының кежигүннери аңаа чедип келген.

Ак-Туруг суурнуң Кара-Кыс аттыг Культура төвүнге айыт-такта улуг назылыглар, аныяк-идепкейли-биле чыгып кел-ер. Культура төвүнүң улуг, эм, чырык, каазын аажок ма-дым. Чаа-Хөл кожуунуң уран үнүң тергилерини М. Х-С. и, Б.С. Байынды, А.А. Даржай, Аракчаа, М.К. Өлчей-оол дээш, аа өске төлөпиг кижилериниң старын азып, аттарын тода би-и чоргааранчыг, көрүштүг-

Р-ниң Хөй-ниити палатазының эзы Хонук-оол Монгуш, Хөй-ниити палатазының Хоойлужудулга чорудулгазын боттандыраар ш этика, шажын-чүдүлге, ка-амыдырал, өг-бүле айтырыг-ның талазы-биле комитетиниң эзы, республиканың Хоочун-өвүлелиниң даргазы Сагаан-Долгар, палатаның кежигүнү-нүг Тхүптен башкы, Тожудан Светлана Демина база Тере-оюунуң Кунгуртуг суурнуң иннар чөвүлелиниң даргазы маа Шулуевна Хомушкун суурнуң чону-биле төрөл ай-иң улуг, хүндүткелдик кижилер-ролюнуң дугайында айтырыг-и чугаалашкан.

Ужуражылганы Чаа-Хөл ко-жунуң чагырыкчызы Аркадий-евич Кызыл-оол ажыдып, аныяк ажылын деткип, шынап-

ла, амгы үеде аймактар аайы-биле төрөл-дөргүлүн удуртуп-башка-рып шыдаар, шыңгыы сөстүг улуг назылыг, хүндүткелдик кижиниң соң-гуп алыр болза, чонга нитизи-биле кайы хире ажыктыг, дээштиг болу-рунуң дугайында дыңнаткан.

Хонук-оол Доржуевич Монгуш палатаның ажил-чорудулгазының дугайында каксы таныштырган. ТР-ниң Хөй-ниити палатазын тургуска-нындан бээр чыл чедип турар. Ону эрге-чагырга органнары-биле нии-тилелди, чурттакчы чонну харыл-заштырар сорулга-биле тургускан. Ол ышкыш күүсекчи органнарың ажил-агынын хынаар, контроль-даар, чон ортузунда тургустунуп келген нарын социал айтырыглар-ны шиитпирлээринге, чоннуң идеп-кейлиг чоруун көдүрер талазы-биле ажилды чорударыңа ажык-дузалыг дээш, оон-даа өске хү-лээлгелери хөй. Хоойлу-дүрүм хү-лээп алырда Хөй-ниити палатазын таварыштыр, оон санал-оналын ки-чээнгейге ап тургаш, бадылаар. Черле ынчаш, бо палатаның иди-п үндүргени ада кижиниң алдар-адын бедидериниң, аныяк өг-бүлелерни быжыглаарының талазы-биле дээш оон-даа өске эгелээшкенин ам-гы үеде бүгү республикада чедим-челиг боттанып чоруттунуп турар. Ынчангаш ол эрге-чагырга талазы-биле бедик харысалгалыг орган болуп турар.

Чаа-Хөл кожуунуң
хүндүткүг хоочуну
Владимир Монгуш.

Хөй-ниити палатазының үстүнде айыткан комитетиниң өөренип кө-рүп, амыдыралга боттандыраары оралдажып турар айтырыгы кончуг чугула, чоннуң амыдыралының байдалын бедидеринге канчаар-даа аажок идигни берип турар дизе, чазыг болбас. Аймактар ара-зында улуг кижилерниң ролун улгаттырар талазы-биле ажил-чорудулганы эгелээрин комитеттин даргазы Сагаан-оол Долгар санал-дап үндүргөш, тускай программаны ажилдап кылгаш, ону чонга дың-надып, таныштырып турары бо.

Амгы үеде арагалаар чорук айтырыгы республикада чидиг айтырыг болуп артпышаан. Амы-тынындан чарлып турар кижилерниң хөй кезин бодунуң өлүмүндөн эвес, а кыдыындан келген салдарларын уруундан чок болуп турар. Ол дээрге, хып дээн назы-халыын үезинде көңүс кадык кижилер. Шак ынчалдыр арага-дарының уруундан аныяк кижилер хай-халапка таваржып, өг-бүлезинден кезээ мөңгөде чарлып турары дүвүренчиг. Херээжен улустуң арагалааш-

кынын бо хүнде шыңгыы сайгарып, болдунар-ла хемчеглерни ап чо-рудуп турар. Ынчангаш чон орту-зунда арагалаашкыны чавырыл-дыраары— Хөй-ниити палатазының ажил-чорудулгазының кол бир угланышыкыны.

Чоннуң бүгү нарын айтырыглар-ын хары угда шиитпирлээр бол-дунмас чүве болганда, суур бүрү-зүңгө төрөл аймак чоннуң чөвүлел-дерин тургузары эргежок чугула. Аймактың даңзызыңа ажы-төлүн-ге дузалажып, амыдыралының аайы-биле өске черден келген кудалары, ырак-чоок төрелдери кирер. Даңзы тургустунарга, оон баштыңын шилип ап соңгуур. Ол баштыңы аймактың хурал-суг-лаазын эрттирип, ажил планыңа аймактың амыдырал байдалын экижидер талазы-биле, корум-чурум үрзүн таварылгада хемчег ап, шыңгыы даалганы берип, ай-мактың ат-алдарын баскыратпа-зының дугайында чугааны кылыр. Багай чүвеге, айыыл-халапка тавар-рышкан улусуңга дузалаарының хемчеглерин алыр, арага-дары ижиштер, ажилдан оспаксыраар улус-биле шыңгыы чугаалажып, тодаргай хемчээп алыр. Аймактың тергилерин салым-чаяанныг уруглар-ын өөредиринге ада-иези күш чет-пес болза, төрелдери чоп дуза-лажып болбас деп. Төрөл-дөргүл аймак чон бот-боттарыңа дузала-жып, өрү тырттынар болза, тергилер эки болур ийик. Аймактың хура-лыңа сумунуң даргазы азы ора-лакчызы, участок төлээзи, херээ-женнер, хоочуннар чөвүлелдери-ниң даргаларының киржири— оларның дорт хүлээлгези. Бир эвес ниити сумунуң корум-чуруму баскыраар болза, кожуун төвүн-ден хоочуннар чөвүлелинге соңгут-кан ол суур чурттуг ат-алдарлыг, хүндүткелдик кижини ынаар чору-дар. Ол сумунуң аймактарын кез-ип, боттуту дузаны чедирер.

Сагаан-оол Долгар ужуражыл-гага мынчаар чугаалаан: «Бир эвес аймактың ат-алдарын баскырадып,

чурум үрөп, арага-дарылап турар аныяк кижини шагдаа ажилдакчы-лары эвес, а аймактың баштыңчы-зы, чижээлээрге, улуг даайы шың-гыы сургап, чагыыр болза, ол черле дээштиг болур ужурулуг. Шак ын-чаар чонувустуң ат-алдарын, со-циал байдалын бедик көдүрүп алы-рывыстың магадылалы бар». Чыыл-ганнар Сагаан-оол Кызыл-оолови-чинин ол сөзүн чүүлдүгүнүп дет-кээн.

Ужуражылгага Лопсанг Тхүп-тен башкы угаадыгларын чонга билиндирип, чагыг-сүмезин берип, мерген-угаанның, кежик-буян док-таадыр номун номчаан. Оон аңгы-да ак-туругжуларга Пор-Бажың төлөвилелиниң делгелгезин Серен-маа Хомушкун сонуургаткан. Олар караа-биле үнелиг экспонаттарны көрүп, төлөвилелдин дугайында хөйүнү дыңнап, билип алганнар.

Чаа-Хөл кожуунуң хүндүткел-диг хоочуну, 41 чыл башкылап ажилдап келген Владимир Сарыг-оолович Монгуштуң чугаалап тура-ры-биле алырга, бо берге үеде төрөл бөлүк улус чүгө ол каш кезек кижилер эвес, а ырак-чоок төрел-дерин тыртып, демнежи, бот-бот-тарын карактажып чоруур болза, кончуг эки. Алызы барып, олар-ның ажы-төлү, салгалдары база чоок эдержи, бот-боттарын дет-кижи чурттаар.

Сумунуң улуг назылыглары Хөй-ниити палатазының эгелээшкы-нин чаңгыс үн-биле деткээн. Ужу-ражылгага санал-онал берип, чүве чугаалаксаан кижилерниң саны хөй болган. Ындыг-даа болза, удур-тукчулар кижилер бүрүзүңгө тода ха-рыны берип, чамдык айтырыг-ларны чогуур органнарда дамчы-дарын дыңнаткан. 1600 чурттак-чылыг Ак-Туруг суурга аймактар чөвүлелдерин тургузар ажилды дарый эгелээрин кожуунуң баш-тыңы Орлан Монгуш боду хайгаа-ралга алырын, а суму чагырыкчы-зы Юрий Монгуш хөй-ниитини эви-лелдеп, ажилды чорударын хүлээ-нип алган.

Алдынай БАДЫ-ХОО.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

Тыва Республиканың Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин күүселдезинин дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2012 чылдың апрель 23-те хүлээп алган

1 чүүл

Тыва Республиканың Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондузунун (моон ыңай — фонд дээн) 2011 чылда бюджетинин күүселдезинин дугайында отчетту орулгаларының талазы-биле 2 761 195,5 муң рубль түңгө, чарыгдалдарының талазы-биле 2 746 434,2 муң рубль түңгө, орулгаларны чарыгдалдардан (фондунун бюджетинин профиди) 14 761,3 муң рубль түңгө ажып турар кылдыр, дараазында көргүзүлгери-биле бадылаар:

1) 2011 чылда фондунун бюджетинин орулгаларын бо Хоойлуга 1-ги капсырылга езугаар;

2) 2011 чылда фондунун бюджетинин чарыгдалдарының структуразын бо Хоойлуга 2-ги капсырылга езугаар;

3) 2011 чылда Фондунун бюджетинин чедишпес кезээниң иштиги акшалан-дырышкынының достерин бо Хоойлуга 3-кү капсырылга езугаар бадылаар.

2 чүүл

Фондунун акша-хөреңгилеринин 2012 чылдың январь 1-же шилчээн артышкынының хемчээлин 19 911,6 муң рубль түңгө доктадыр, оон иштинде:

1) 287,0 муң рубль түңгө акшаны медицина ажылдакчыларының Федералдыг даңзызынче кирир ужурлуг участоктарның терапевт эмчилеринге, участоктарның пе-

диатр эмчилеринге, ниити практика эмчилеринге (өг-бүле эмчилеринге), участоктарның терапевт эмчилеринин, участоктарның педиатр эмчилеринин, участок эмчи сестраларына, ниити практика эмчилеринин (өг-бүле эмчилеринин) участок эмчи сестраларына акша төлөвирлерин кылыры-биле фондунун бюджетинче чоруткан;

2) 5 897,3 муң рубль түңгө акша-хөреңгилер Ыяап-ла медицина камгаладылганын баазалыг программанын иштинге Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр программанын күүседири-биле фондунун бюджетинче кирген;

3) 13 727,3 муң рубль түңгө акша-хөреңгилер Россия Федерациязының субъектилеринин кадык камгалалын чаартырының программаларын медицина дузазының стандарттарын непередир, амбулаторлуг медицина дузазының чедингирин бедидер кезээнге күүседири-биле фондунун бюджетинче кирген.

3 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Баштыңы —

Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2012 чылдың май 18

№ 1272 ДХ-1

«Тыва Республиканың Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин күүселдезинин дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 1-ги капсырылга

Тыва Республиканың Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин ОРУЛГАЛАРЫ

Россия Федерациязының бюджет бөлүктээшкенин кодтары	Орулганың ады	Түңү (муң рубль-биле)
1	2	3
182 1 09 09040 09 0000 110	Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринче кири санал турар чаңгыс аай социал үндүрүг	622,1
182 1 05 01000 00 0000 110	Үндүрүг онаарының бөдүүнчүткен системазын ажылгааны-биле холбаштыр тыртар үндүрүг	5 078,1
182 1 05 01012 01 0000 110	Үндүрүг онаар объектизи кылдыр орулгаларын шилип алган (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелеринин дургузунда) үндүрүг төлөкчилеринден тыртар үндүрүг	1528,2
182 1 05 01022 01 0000 110	Үндүрүг онаар объектизи кылдыр чарыгдалдарының хемчээлинге эвээжеттинген орулгаларын шилип алган (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелеринин дургузунда) үндүрүг төлөкчилеринден тыртар үндүрүг	897,4
182 1 05 01030 01 0000 110	Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының бюджеттеринче кири санал турар (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелеринин дургузунда) эң биче үндүрүг	2 480,0
182 1 05 01042 02 0000 110	Үндүрүг онаарының бөдүүнчүткен системазын ажылгааны-биле холбаштыр патент өртээниң хевиринге тыртар үндүрүг (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелеринин дургузунда)	172,5
182 1 05 02020 02 0000 110	Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлеринге онааган орулгага чаңгыс аай үндүрүг (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелеринин дургузунда)	1292,9
182 1 05 03020 01 0000 110	Чаңгыс аай көдээ ажыл-агый үндүрүг (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелеринин дургузунда)	32,7
182 1 09 08050 09 0000 140	Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының дадывырлар талазы-биле чедир төлөвзөн акшалар, хөөлөр болгаш торгаалдар	320,9
392 1 02 02110 09 0000 160	Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринче кири санал турар Ыяап-ла медицина камгаладылганын камгаладылга дадывырлары	264 202,0
395 1 02 02070 09 0000 160	Ажылдавайн турар чурттакчыларның Ыяап-ла медицина камгаладылганын дадывырлар талазы-биле чедир төлөвзөн акшалар болгаш хөөлөр	2 600,0
395 1 16 21090 09 0000 140	Кеземче херектерин кылганы дээш буруудаттырып турар кижилерден тыртар болгаш когараан эт-хөреңгинин орнун эгидери-биле Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринче кири санал турар өске-даа түңнөр болгаш тыртар акшалар (торгаалдар)	291,8
395 1 16 32000 09 0000 140	Бюджет акша-хөреңгилерин хоойлудан дашкаар азы тускай сорулгасыннан өскээр ажылгаанының түңнелинде чедиртинген когаралдың орнун тургузарына онааганындан тыртар акшалар	14 463,1

1	2	3
	(Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының кезээнге)	
395 1 17 06040 09 0000 180	Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринче өске-даа үндүрүгден эвес кирилделер	5 869,0
395 2 02 0520109 0000 151	Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринге участоктарның терапевт эмчилеринин, участоктарның педиатр эмчилеринин, ниити практика эмчилеринин (өг-бүле эмчилеринин), участоктарның терапевт эмчилеринин, участоктарның педиатр эмчилеринин, участок эмчи сестраларының база ниити практика эмчилеринин (өг-бүле эмчилеринин) участок эмчи сестраларының чедирип турары немелде эмчи дузазын көргүзеринин саң-хөө хандырылганын шилчидип турар Россия Федерациязының субъектилеринин бюджеттеринин акша-хөреңгилери	90 917,7
395 2 02 05700 09 0000 151	Россия Федерациязының субъектилеринин бюджеттеринин ажылдавайн турар чурттакчыларның Ыяап-ла медицина камгаладылганынга Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринче дамчыдып турар акша-хөреңгилери	1 363 653,0
395 2 02 05802 09 0000 151	Ыяап-ла медицина камгаладылганын баазалыг программанын иштинге Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр программанын күүседири-биле Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринге дотациялар	337 787,7
395 2 02 05805 09 0000 151	Стационар албан черлеринде турар өскүс уругларның болгаш берге амыдырал байдалдарында турар уругларның диспансеризациязын эрттиреринге Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринге бээр субсидиялар	6 123,4
395 2 02 05809 09 0000 151	Ажылдап турар хамаатыларның немелде диспансеризациязын эрттиреринге Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринге бээр субсидиялар	3 901,4
395 2 02 05811 09 0000 151	Россия Федерациязының субъектилеринин кадык камгалалын чаартырының регионалдыг программаларын медицина албан черлеринин материал-техниктиг баазанын быжыглаар кезээнге боттандыраы-биле Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринге бээр субсидиялар	478 181,8
395 2 02 05811 09 0002 151	Россия Федерациязының субъектилеринин кадык камгалалын чаартырының регионалдыг программаларын Ыяап-ла медицина камгаладылганын чаңгыс аай хевиринин полистеринче шилчири сорулгалар-биле кадык камгалалына амгы үениң информастыг системаларын непередир кезээнге боттандыраы-биле Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринге бээр субсидиялар	33 217,2
395 2 02 05811 09 0003 151	Россия Федерациязының субъектилеринин кадык камгалалын чаартырының регионалдыг программаларын медицина дузазының стандарттарын непередир, амбулаторлуг медицина дузазының чедингир болурун бедидер кезээнге боттандыраы-биле Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээрлер фондуларының бюджеттеринге бээр субсидиялар	152 945,0
395 2 19 06024 09 0000 151	Эрткен чылдарның тускай сорулгалыг субсидияларының, субвенцияларының болгаш өске-даа бюджеттер аразының трансфертеринин артышкынын Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондуларының бюджеттеринден эгидери	-163,5
395 2 19 06080 09 0000 151	Эрткен чылдарның тускай сорулгалыг субсидияларының, субвенцияларының болгаш өске-даа бюджеттер аразының трансфертеринин артышкынын Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээрлер фондуларының бюджеттеринден Ыяап-ла медицина камгаладылганын Федералдыг фондузунун бюджетинче эгидери	-140,8
	Шунту орулгалар	2 761 195,5

«Тыва Республиканың Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин күүселдезинин дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 2-ги капсырылга

Тыва Республиканың Ыяап-ла медицина камгаладылганын девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чарыгдалдарының СТРУКТУРАЗЫ

Чүүлдериниң ады	Россия Федерациязының бюджет бөлүктээшкенин кодтары					Түңү
1	2	3	4	5	6	7
Өске ниити күрүне айтырылганы	395	01	13			34 620,7
Доктааттыганын хүлээлгелер адырында удуртулга болгаш башкарылга	395	01	13	00	00	34 620,7

1	2	3	4	5	6	7
Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының эргелеп-башкаар органнарының аппараттары	395	01	13	00155 00	270	34 620,7
Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының башкаар органнары	395	01	13	00155 00		34 620,7
Кадык камгалалы	395	09	00			2 200 414,5
Амбулаторлуг дуза	395	09	02			100 655,5
Стационар албан черлеринде турар өскүс уругларның болгаш берге амыдырал байдалында турар уругларның диспансеризациязын эрттирери	395	09	02	505 2100		6 123,4
Социал төлевирлер	395	09	02	505 2100	005	6 123,4
Ажылдап турар хамаатыларның немелде диспансеризациязын эрттирери	395	09	02	505 24 00		3 901,4
Социал төлевирлер	395	09	02	505 24 00	005	3 901,4
Участоктарның терапевт эмчилеринин, участоктарның педиатр эмчилеринин, ниити практика эмчилеринин (өг-бүлө эмчилеринин), участоктарның терапевт эмчилеринин, участоктарның педиатр эмчилеринин, участоктарның сестраларының, ниити практика эмчилеринин (өг-бүлө эмчилеринин) эмчи сестраларының чедирил турар немелде мчи дузазын көргүзеринин саңаа хандырылганы	395	09	02	520 2100		90 630,7
Социал төлевирлер	395	09	02	520 2100	005	90 630,7
Кадык камгалалының талазы-иле өске-даа айтырылганы	395	09	09			2 099 759,0
191 чылдың июнь 28-те № 1499-1 Россия Федерациязынга хамааларның медицина камгаладылганы дугайында» Россия Федерациязының Хоойлузу	395	09	09	505 17 00		1 960 541,3
Бялап-ла медицина камгаладылганы баазалыг программазының кызыгаарының иштинге бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр программазын үседери	395	09	09	505 17 02		1 960 541,3
Социал төлевирлер	395	09	09	505 17 02	005	1 960 541,3
Россия Федерациязының субъектилеринин кадык камгалалын арттырының программазын медицина дузазының стандартын негиздир, амбулаторлуг медицина дузазының чедингир лурун бедидер кеззэнге тандыраы	395	09	09	096 03 00	013	139 217,7
Россия Федерациязының субъектилеринин кадык камгалалын чаартырының программазын медицина албан элеринин материал-техниктиг дузазын быжыктырар кеззэнге тандыраы	395	14	03	096 01 00	013	478 181,8
Россия Федерациязының субъектилеринин кадык камгалалын арттырының программазын ап-ла медицина камгаладылганы чаңгыс аай хевиринин листеринче шилчир солгалар-биле кадык камгалалга амгы үениң информастыг темаларын негиздир кеззэнге боттандыраы	395	14	03	096 02 00	013	33 217,2
Путу чарыгдалдар						2 746 434,2

- БМК-ның девискээр фондузунун бюджетинин чарыгдалдарының ведомство кээшкенин коду;

* - Россия Федерациязының бюджеттеринин чарыгдалдарының функционалдыг кээшкенин коду;

*** - Россия Федерациязының бюджеттеринин чарыгдалдарының функционалдыг кээшкенин коду;

**** - Россия Федерациязының бюджеттеринин чарыгдалдарының функционалдыг кээшкенин коду;

***** - Россия Федерациязының бюджеттеринин чарыгдалдарының функционалдыг кээшкенин коду;

«Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин күүселдезинин дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 3-кү капсырылганы

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

Тыва Республиканың Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондузунун 2011 чылда бюджетинин чедишпес кеззэнин иштиги акшаландырышының ДӨСТЕРИ

1	2	3
000 0105 00 00 00 0000 000	Бюджет акша-хөреңгилеринин учедунуң талазы-биле агар саннарда артып калган акша-хөреңгилеринин өскерлишкини	14 761,3
000 0105 02 00 00 0000 500	Бюджеттеринин өске артып калган акша-хөреңгилеринин улгадыры	14 761,3
3 39501050201090000510	Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондуларының бюджеттеринин өске артып калган акша-хөреңгилеринин улгадыры	14 761,3
000 0105 02 00 00 0000 600	Бюджеттеринин өске артып калган акша-хөреңгилеринин эвээжэри	0,0
395 0105 02 0109 0000 610	Бялап-ла медицина камгаладылганы девискээр фондуларының бюджеттеринин өске артып калган акша-хөреңгилеринин эвээжэри	0,0

«Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының хуралдарының бүрүн эргелигинин дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузун күжүн чидирген деп санаарының дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2012 чылдың апрель 23-те хүлээп алган

1 чүүл

2007 чылдың ноябрь 30-де № 383 УХ-II «Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының хуралдарының бүрүн эргелигинин дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузун («Тувинская правда», 2007 чылдың декабрь 13-те; «Шын», 2007 чылдың декабрь 13-те) күжүн чидирген деп санаар.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелеп күштүг болур.
Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
2012 чылдың май 18
№ 1284 ДХ-1

«Тыва Республикага референдумнар дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кириеринин дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2012 чылдың апрель 23-те хүлээп алган

1 чүүл

2011 чылдың декабрь 28-те № 1156 ДХ-I «Тыва Республикага референдумнар дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга («Шын», 2011 чылдың декабрь 31-де; «Тувинская правда», 2012 чылдың январь 11-де) дараазында өскерилгелерни кириер:

1) 8-кү чүүлдун 3 кеззэнге «Референдум эрттирер талазы-биле референдумнун, эгелекчи санал кириген бөлүктүн фондузу тургустунар» деп сөстөрни «Референдум эрттирер талазы-биле эгелекчи санал кириген бөлүктүн референдум фондузун тургузар» деп сөстөр-биле солугу;

2) 13-кү чүүлге:
а) 12 кезекте «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүнэ Думазынче» деп сөстөрнүн соонга «, Россия Федерациязының Чазанынче» деп сөстөрни немээр;
б) 20 кеззэнге «шиитпиринин хоолгазын» деп сөстөрни «шиитпирин» деп сөс-биле солугу;

3) 14-кү чүүлге:
а) 1 кеззэнге «, бо Хоойлуга 3 капсырылгада доктааткан» деп сөстөрни «Россия Федерациязының хамаатыларының сонгулда эргелеринин болгаш референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуунун 9 капсырылганы езугаар» деп сөстөр-биле солугу;

б) 2-кү кезектин 6 пунктузун дараазында эдилге-биле бижиер:
«б) Тыва Республиканың референдумун эрттирер апарган таварылгада — хол үжүүнүн хуудустарын белеткээринин төлевирин кылган референдум фондузунун тускай агар санының дугаары.»;

4) 21-кү чүүлдун 2 кеззэнге 6 пунктузунда «, федералдыг хоойлуларның» деп сөстөрни ап каалтар;
5) 32-кү чүүлдун 7 кеззэнге «21 хонук дургузунда» деп сөстөрни «20 хонуктан орай эвесте» деп сөстөр-биле солугу;

6) 55-кү чүүлдун 1 кеззэнге бирги абзазынга «28 хонуктан орай эвесте» деп сөстөрни «20 хонуктан орай эвесте» деп сөстөр-биле солугу;

7) 60-кү чүүлге:
а) 21 кеззэнге «5 капсырылга езугаар» деп сөстөрни «4 капсырылга езугаар» деп сөстөр-биле солугу;

б) 30-кү кеззэн күжүн чидирген деп санаар;

8) 61-кү чүүлдун 15 кеззэнге бирги домаанга «бодунуң хуралынга хүлээлгели» деп сөстөрни «бодунуң хуралынга эргелиг» деп сөстөр-биле солугу;

9) 62-кү чүүлдун 12 кеззэнге бирги домаанга «бодунуң хуралынга хүлээлгели» деп сөстөрни «бодунуң хуралынга эргелиг» деп сөстөр-биле солугу;

Тыва Республикага дүрген шимчеп шыдавас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларынче шатараазын чокка кирерин хандыраының дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2012 чылдың апрель 23-те хүлээп алган

Бо Хоойлу «Россия Федерациязынга инвалидтеринин социал камгалалының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле дүүштүр ажылдап кылдырган болгаш дүрген шимчеп шыдавас хамаатыларга Россия Федерациязының Конституциязы-биле көрдүнген хамааты, экономиктиг, политиктиг болгаш

өске-даа эргелерни амыдыралга боттандыраынга өске хамаатылар-биле дең аргаларны, ниитилелдин амыдыралына киржиринге дең байдалдарны тургузарынче угланган.

(Уланчызы 6-7-ги арыннарда).

(Уланчызы. Эгези 4-5-кларыннарда).

1 чүүл. Ниити дүрүмнөр

Хоойлу Тыва Республикага дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка кирер байдалдарны тургузары-биле холбашкан хамаарылгаларны таарыштыр өйлеп, дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның эргелерин болгаш хосталгаларын кызыгаарлап турар архитектура, транспорт талазы-биле шаптараазыннарның кызаг-даашкынның салдарын чок кылырынче, инвалидтерниң ниитиле амьдыралынче кирер сайзыралынга угланышкыннарны тодарадып, оларның шимчээшкыннериниң хостуун хандыраарына дузалап турар.

Хоойлу дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның объектилерже шаптараазын чокка чедерин, кирерин таарыштыр тудар талазы-биле ниити негелделерин федералдыг хоойлужудулга-биле, амгы күштүг болуп турар хоорай тудуунун нормативтери-биле, тудугнун нормалары болгаш дүрүмнери-биле дүүштүр тодарадып турар.

2 чүүл. Кол-кол билгилер

Бо Хоойлу дараазында кол билгилерни ажылдап турар:

амьдыралының шаптараазын чок хүрээлели — бодунун амьдыралчы хереглелдерин боттандырып турар, чедер черге шаптараазын чокка чеде бээрин болгаш медээ, дуза алырын хандырып турар кижини долгандыр турар материалдыг хүрээлел. Олче дүрген шимчеп шыдаас хамаатылар өске хамаатылар-биле бир дең ажылдап болур бажыңнарны, тудугларны төлөвлээринге херек тудуг нормалары болгаш дүрүмнери-биле доктааткан негелделер-биле дүүштүр дериттинген социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилерин, а ол ышкаш дыңнаар азы көөр органнары ажылдавайн турар кижилерге дамчыдар медээлериниң бүгү-ле хевирлери кирип турар;

инженер дериг-херекселдери болгаш тускай деригелер — инвалидтерге кылган лифтилер, көдүрер деригелер болгаш транспортерлар, суг хандырылганы болгаш канализация системалары болгаш деригелери, одалга болгаш вентиляция системалары болгаш деригелери, энергия хандырылганын системалары болгаш деригелери, өрт дугайында медээ системалары, харылзаа болгаш сигнализация деригелери;

дүрген шимчеп шыдаас хамаатылар — чер баарда, дуза алырда, херек медээ алырда азы долгандыр хүрээлелдин уг-шин билип алырда бергедээшкыннерге таваржып турар кижилер. Оларга инвалидтер, улуг назылыг хамаатылар, түр када азы доктаамал кадык баксыраан кижилер, иштиг херээженнер, 3 харга чедир назылыг уругларлыг кижилер, а ол ышкаш бодунун шимчээшкыннерге херек деригелер, херекселдер ажылгаар ужурга таварышкан мага-боду түр када азы доктаамал бертик болганының хараазында шимчээшкын үезинде болгаш (азы) дуза ап тургаш бергедээшкыннерге таваржып турар өске-даа кижилер хамааржыр;

инженер инфраструктураларының объектилерин — суг хандырылганын, канализациянын, чылыг хандырылганын, газ хандырылганын, электри хандырылганын, телефонизациянын даштыкы четкилери;

социал инфраструктура объектилерин — бажыңнар, улуг тудуглар, оларның комплекстери болгаш оларның составынче кирип турар хөй квартиралыг бажыңнарның өрээлдери (чурттаар өрээлдер), социал, эмнелге, ачы-дуза чедирелгенин, культурак-көрүлде, садыг, чээли-саң-хоо, аалчылар бажыңнын, турисчи, санатор-курортка херек, ниити болгаш профессионал өөредилге, кижизидилге, дыштанылга, туризм, күш-культура болгаш спорт, ажил-агый чорудулга албан черлери, харылзаа болгаш медээлер бээр дуза көргүзеринге херек, административтиг, чонга дуза чедирелгине болгаш ооң амьдыралын хандыраары-биле холбашкан өске-даа албан черлери болгаш организациялар, а ол ышкаш айыттыг албан черлериниң девискээриниң участоктары болгаш тудуг чорударының элементтери болгаш чадаг улус кылаштаар оруктар;

транспорт инфраструктураларының объектилерин — автомобиль оруктары, эстакадалар, көвүргүлөр, вокзалдар, автобус станциялары, тускай болгаш хем-суг порттары, порт деригелери, корабльдар эрттирер гидротехниктиг деригелер, аэродромнар, аэропорттар, транспорт аймаанын шимчээшкын башкаар болгаш навигация, харылзаа системаларының объектилерин кирип турар технологуг комплекс, а ол ышкаш транспорт комплекзиниң ажылын

хандырып турар өске-даа бажыңнар, тудуглар, дериг-херекселдер болгаш деригелер; пандус — тудуг нормалары болгаш дүрүмнери-биле доктааткан негелделер-биле дүүштүр дериттинген болгаш инвалидтериниң кресло-коляскага болгаш өске-даа дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның өрү-куду бадып, бир деңнелден бир деңнелче шимчээринге херек чоорту өрү үнер ийленчек кылдыр кылып каан деригелер;

инвалидтерге тускай автотранспорт хевирлери — шимчеп шыдаас хамаатылар башкаар кылдыр азы оларны сөөртүрүг херек тускай дериг каан автомобильдер;

3 чүүл. Дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка кирерин хандыраар хамаарылгаларны хоойлу-дүрүм талазы-биле таарыштыраары

Дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка кирерин хандыраар талазы-биле холбашкан хамаарылгаларны Россия Федерациязының Конституциязы-биле, федералдыг хоойлулар-биле, Россия Федерациязының өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле, бо Хоойлу-биле болгаш Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле таарыштыраар.

4 чүүл. Тускай деригелер-биле болгаш дериг-херекселдер-биле чепсеглеттинер ужурлуг социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилерин

Дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның оларга барып хостуг шимчээринге болгаш шаптараазын чокка чедеринге тускай деригелер-биле болгаш дериг-херекселдер-биле чепсеглеттинер ужурлуг социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринге дараазында чүүлдер хамааржыр:

чурттаар оран-сава фондузу; административтиг каан черлери болгаш өске-даа бажыңнар;

культура-көрүлде албан черлериниң болгаш организацияларның бажыңнары болгаш турар өрээлдери (театрлар, кино-театрлар, концерт, делгелге залдары, библиотекар, музейлер, чүдүлге черлери болгаш өске-даа черлер);

өөредилге, социал дуза чедирелгенин, кадык камгалал объектилерин, аптекарлар, күш-культура-кадыкшыл, спорт бажыңнары болгаш өске-даа черлер;

коммунал-ачы-дуза чедирелгенин (баш таарар черлер, хөй-ниити банялары болгаш өске-даа), хөй-ниитиниң чемненилге черлери, садыг объектилерин;

чүдүлге езулалдары чорудар черлер;

харылзаа болгаш медээлер херекселдерин ажылгаар кылдыр кылдыгган бажыңнар болгаш албан черлери (харылзааның почта салбырлары, телефон-биле чугаалажыр пунктулар болгаш өске-даа черлер);

дыштаныр черлер, арга-парктер, аллеялар, пляжтар болгаш оларның девискээринде турар кадыкшылга болгаш рекреационнуг объектилер болгаш бажыңнар; чонга дуза чедирелги-биле кылдыгган авиация, автомобиль, суг транспорттарының тудуглары болгаш коммуникация черлери (аэропорттар, вокзалдар болгаш өске-даа транспорт объектилерин);

хөй-ниити ажылгалының хоорай болгаш хоорай чоогунун бүгү хевириниң транспортунун станциялары болгаш доктаар черлери, инвалидтерниң тускай автотранспортунун доктаар черлери;

тротуарлар болгаш чадаг кижилер кылаштаар оруктар, чер кырында болгаш чер адаанда автомагистральдар болгаш оруктар кежер черлер, үстүнде айыттыгган бажыңнарга болгаш албан черлеринге, улуг бедик тудугларга кожа чыдар девискээрлер болгаш шөлдер;

инвалидтерниң күш-ажыл чорудуп турар черлери.

5 чүүл. Социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилериниң чепсеглеттинер ужурлуг тускай деригелериниң болгаш дериг-херекселдериниң даңзызы

Россия Федерациязының тудуг нормалары-биле болгаш дүрүмнери-биле дүүштүр социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилерин дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның амьдыралчы хереглелдерин боттандырып турар ол черге шаптараазын чокка чеде бээрин хандыраарына херек дараазында тускай херекселдер-биле болгаш деригелер-биле хандырыгган болгаш дериттинген болур ужурлуг;

бажыңнарже кирер чадалар чанынга болгаш лифт шөлдеринге, автомагистральдарда, оруктарда чер адааның болгаш чер

кырының орук кежер черлеринде болгаш ниити ажылгалдын транспорт доктаар черлеринде тротуарлар чанынга, вокзалдар чанының шөлдеринге, маршруттуг транспорт аймааның доктаар пунктуларынга болгаш пассажирлерни олуртур болгаш дүжүрер черлерге пандустар болгаш хол-биле туттунар чүүлдер-биле азы көдүрер механизмнер-биле;

караа көзүлбес хамаатыларга социал дузаны боттандырып турар болгаш оларны ажыл-биле хандырып турар албан черлеринин, организацияларның болгаш бүдүрүлгенин чанында девискээрлерге хол-биле туттунуп чорааш, оруктун уг-шин билип алыр деригелер азы бордюрлар;

дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның барып турары бажыңнар, бажыңче кирер кол эжик бар каыттан (бирги каыттан) куду азы өрү каыттарга лифтилер азы өрү көдүрер платформалар болгаш өске-даа чырык азы үн-биле медээлээр сигнализациялыг инженер деригелер болгаш херекселдер-биле;

айтып турар тускай знактар-биле (чурттар аразының символдары-биле), караа көрбестерге ориентация бээр рельефтиг уг-шиг айтыкчылары-биле;

светофорлар чанынга үн сигнализациязы-биле, чадаларның адаккы болгаш үстүкү чадаларына краска-биле чагган тода рельефтиг демдектер-биле;

кресло-коляскада шимчеп чоруур инвалидтерге ажылгаары белен кылдыр телефон-автоматтар-биле азы харылзааның өске-даа херекселдери-биле;

кресло-коляскада шимчеп чоруур инвалидтерге көрүлде залынга тускай оран черлерин, аңгы рядка оран кылдыр болгаш эвакуация үезинде чайладырда аңгы үнер оруктук кылдыр;

кресло-коляскада шимчеп чоруур инвалидтерге эптиг болгаш ажылгаары белен кылдыр санитар-гигиеналыг өрээлдерни болгаш тон азар черлерин;

Оларның өңчүнүн кандыг хевиринге хамааржып турарында ылгал чокка автомобильдер хондурар болгаш автомобиль аймаан тургузар черлерге ниити санының 10 хууздун эвээш эвес черлери (ынчалза-даа бирден эвээш эвес) аңгылаан турар ужурлуг, даянып шимчээр арга-шинээн катап тургузары-биле холбашкан албан черлериниң чанынга — инвалидтерниң тускай машиназы кирер, үнер болгаш турар эң-не эптиг черлерни 20 хуудан эвээш эвес кылдыр бээр ужурлуг. Инвалидтерниң хууда машиназын тургузар эң-не эптиг черлерни кирер эжик чанынга кылыр, ынчалза-даа оон 50 метрден, а улуг чуртталга бажыңнарында — 100 метрден ырак эвес болур ужурлуг. Инвалидтерниң хууда машиназын тургузар зонаның калбаа 3,5 метрден эвээш болбас ужурлуг. Машина тургузар черлерини чурттаар бажың чанынга, хөй-ниитиниң бажыңнарының, тудугларының чанынга, дыштанылга черлеринге, бүдүрүлге объектилериниң чанынга көрүп каан болур ужурлуг. Инвалидтер, а ол ышкаш оларны сөөртүп чоруур кижилер, кажан инвалидтер автотранспорт мунуп шыдаас таварылгада, тускай машиналар тургузар черлерни халас ажылгаар эргелиг болур.

6 чүүл. Дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка чеде бээрин хандыраарына херек бажыңнарны тургузары

Инвалидтерниң болгаш өске-даа дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка ажылгаары хандыраарына херек бажыңнарны тургузар талазы-биле хемчеглерни Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары, муниципалдыг районнары, хоорай округтарының болгаш суурларның тус чер бот-башкарылганын органнары болгаш организациялар оларның организас-хоойлу-дүрүмнүг хевиринден хамаарылга чокка боттандыраар.

Социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилериниң тудуунга, чаартылгазынга болгаш капитал септелгезинге төлөвилел документтерин ажылдап кылып тура, ол объектилерге онааштыр өңчүнүн хевиринден хамаарылга чокка, дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның оларже шаптараазын чокка чеде бээрин хандыраар талазы-биле бүгү-ле херек хемчеглер Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле доктааткан тудуг нормаларына болгаш дүрүмнеринге дүүштүр көрдүнген болур ужурлуг.

Социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилериниң тудуунга, чаартылгазынга болгаш капитал

септелгезинге документ төлөвилел ажилдап кылып тура, доктааткан чурум езуугаар объектинин турар черин барымдаалап, чоннун социал камгалал органнары-биле ооң чөлүзээржилгезин кылыр.

Тыва Республиканың девискээринде чоннун транспорт хандырылганын боттандырып турар организациялар боттарының организас-хоойлу-дүрүмнүг хевиринден хамаарылга чокка транспорт аймаанга, вокзалдарга болгаш өске-даа объектилерге дүрген шимчеп шыдаас хамаатылар оларның дузанын шаптараазын чокка алыр кылдыр тускай деригелерни тургузар.

Амгы үеде ажылдап турар социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилерин шимчеп шыдаас хамаатылар оларже шаптараазын чокка чедер болгаш хостуг шимчээр кылдыр тускай херекселдер болгаш деригелер-биле чепсеглээрин боттандыраарына чаа тудуг кылып турар үеде-даа, база оларны эде чаарты кылып турда болгаш капитал септелгезин кылып тура, бир эвес ол объектилерниң планировказы ол ажылдарны чорударына тааржыр болза, чорудар.

Амгы үеде ажылдап турар объектилерге, ооң иштинде төөгү болгаш культураның үнелиг объектилеринче шимчеп шыдаас хамаатылар оларже шаптараазын чокка чедер негелделерни тудуг нормаларына болгаш дүрүмнеринге дүүштүр долузу-биле күүседир болдунмас таварылгада, республиканың девискээринге капитал тудуг объектилериниң тудуунун, чаартылгазының болгаш капитал септелгезиниң үезинде күрүнениң тудуг хайгааралын боттандырып турар Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары ону тодарадыпканын соонда үш ай дургузунда, а ол ышкаш девискээр планнашкынының төлөвилел документтеринин, документилер төлөвилелдеринин, инженер шинчилелдер түннелдериниң күрүне экспертизанын организастаарын болгаш эрттирерин, ындыг объектилериниң ээлери ол категорияның хамаатыларына тодаргай байдалдың деңнелин херек негелделерниң эң биче деңнелин хандыраар шийтирлерин, инвалидтерниң девискээр хөй-ниити каттыжышкыннарының саналын өөренип көрбүшаан, хүлээп алыр болгаш оларны күүседир ужурлуг.

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары, муниципалдыг районнары, хоорай округтарының болгаш чурттакчылыг черлерниң тус чер бот-башкарылганын органнары чоннун социал камгалал адырына дараазында чүүлдерни кылыр:

социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка чедериниң болгаш хөй-ниити ажылгал транспортун ажылгаарының мониторингизин эрттирер чурумун ажылдап кылыр;

инвалидтерниң хөй-ниити организациялары-биле кады социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка чедериниң болгаш хөй-ниити ажылгал транспортун ажылгаарының мониторингизин дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларга боттарының компетенциязының кызыгаарларына боттандыраар, социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка чедерин хандыраар, хөй-ниити ажылгал транспортун, харылзаа болгаш медээлер дериг-херекселдерин шаптараазын чокка ажылгаарының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш амьдыралга боттандыраар.

7 чүүл. Дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптараазын чокка чеде бээр бажыңнарны тургузар талазы-биле хемчеглерни акшаландыраары

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары болгаш тус чер бот-башкарылга органнары херек апарганда дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының ажылдап турар объектилеринче шаптараазын чокка чеде бээр бажыңнарны тургузарына угланган тускай сорулгалыг программаларны ажылдап кылыр.

Бо Хоойлунун 6 чүүлүнде айыттыгган хемчеглерни эрттиреринге күрүне болгаш муниципалдыг чарыгдалдарга хамаарышпас чарыгдалдарны акшаландыраары Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле кызыгаарлаваан өске дөстөрдөн боттандыраар.

Дүрген шимчеп шыдаас хамаатыларга Тыва Республиканың ажылдап болгаш туттунуп турар социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объекти-

ринче шаптаразын чокка кирерин хандыраар талазы-биле кезээнге хамаарыштыр Хоойлунун нормаларын күүседирин-биле болгашкан сан-хөө чарыгдалдарын айттырган объектилериниң өнчү ээлери ичирер.

8 чүүл. Дүрген шимчеп шыдаваас хамаатыларга амыдыралдың шаптаразын хүрээлелин тургузар талазы-биле тус бот-башкарылга органның ажил-рудулгазы.

Дүрген шимчеп шыдаваас хамаатыларга социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче беринге өске хамаатылар-биле дең эргери Тыва Республиканың муниципалдыг тургузгарының тус чер бот-башкарылга органның дараазында хемчеглерни тирип тура, хандыраар:

чингине планнарны, чер ажылгалының иш тудуглар кылырының дүрүмнериниң, ишкээрлериниң планнаашкын документиниң бадылаарының талазы-биле; тудуг кылырынга болгаш объектилерни ажалче кирир чөпшээрел бээр талазы-биле;

хоорай тудуунун төлөвилелдериниң тус нормативтерин бадылаарының талазы-биле;

ниити ажылгалдың тус чер ужур-дузалыг омок-оруктарыга хамаарыштыр к ажыл-чорудулгазын боттандыраар азы-биле;

транспорт дузазын бээр болгаш транспорт ажылгалын организастаар байдал-ны тургузар талазы-биле;

ниити өөредилгени бээрин организастаар талазы-биле;

гарылзаа дузазы-биле хандыраар талазы-биле;

ой-ниити аыш-чем, садыг болгаш хүн-нүн амыдыралына дуза чедирелгенин изаастаар талазы-биле;

ибблиотека дузазын, дыштанылганы аш культура организацияларының дуза-организастаар талазы-биле;

ассалыг күш-культура болгаш спортту, алыг дыштанылганы сайырадырынга алдарны тургузар талазы-биле.

Муниципалдыг районнарның, хоорай тарының болгаш суурларның тус чер башкарылгазының органның дүрген чеп шыдаваас хамаатыларга социал, спорт болгаш инженер инфраструктуралың объектилеринче шаптаразын ачедерин хандыраар талазы-биле муниципалдыг тургузгарда эрттир турар хем-риниң дугайында хамаатыларга дыңнан хандыраар.

Чүүл. Дүрген шимчеп шыдаваас атыларның социал, транспорт болгаш нер инфраструктураларының объекти-нче шаптаразын чокка чеде бээрин ыраар талазы-биле айтыргаларны тирлээринге инвалидтерниң хой-ниити ажышкыннарының киржилгези үрген шимчеп шыдаваас хамаатыларның ал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче ыраазын чокка чеде бээриниң деңгее-дугайында долу болгаш шын медээни тидтерниң хой-ниити каттыжыш-ыры алыр эргелиг болур.

Инвалидтерниң хой-ниити каттыжыш-ыры доктааткан чурум езугаар Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының нарынче, муниципалдыг районнарның, й округтарының болгаш суурларның ер бот-башкарылгазының органның дүрген шимчеп шыдаваас хамаатылар-социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының, харылзаа болгаш лер объектилеринче шаптаразын чеде бээриниң деңгелин бедидеринге ыштыр айтыргалар, саналдар-биле тер кирир эргелиг болур.

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-газының органның, муниципалдыг

районнарның, хоорай округтарының болгаш суурларның тус чер бот-башкарылгазының органның оларның организас-хоойлу-дүрүмнүг хевиринден болгаш өнчүнүг хевиринден хамаарылга чокка, оларның шап-таразын чокка шимчээр болгаш шаптаразын чокка амыдыраар байдалын хандыраар талазы-биле инвалидтерниң эрге-ажыкта-рынга хамааржыр шийтпирлерни белеткээр болгаш хүлээп алыр дээш инвалидтерниң хой-ниити каттыжышкыннарының бүрүн эргелиг төлээлерин аңаа кириштирер эргелиг болур.

10 чүүл. Дүрген шимчеп шыдаваас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объекти-леринче шаптаразын чокка кирерин хандыраар талазы-биле хоойлужудулганың күүселдезин хынаары

Документация ажылдап кылып, чаа тудуглар тудуп, амгы бажынарны, тудуг-ларны, албан черлериниң оран-савазын, транспорт коммуникациязын, девискээр-лерни чаагайжыдып, чаартып, капитал сеп-телгезин чорудуп база эде кылып тура, дүрген шимчеп шыдаваас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфра-структураларының объектилеринче шап-таразын чокка кирерин хандыраар талазы-биле хоойлужудулганың негелделериниң күүселдезин хынаары Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының адырлар аайы-биле органның, муниципалдыг район-нарның, хоорай округтарының болгаш суур-ларның тус чер бот-башкарылгазының органның боттандыраар.

Тыва Республиканың күрүнениң тудуг хайгааралының органның күрүнениң тудуг хайгааралын тудуг, чаартылга болгаш ка-питал септелге үезинде кылдырган ажыл-дарның техниктиг регламенттериниң болгаш төлөвилел документтериниң негелделе-ринге дүүшкээн хынаарын, Россия Феде-рациязының амгы хоойлужудулгазы-биле доктааткан чурум езугаар боттандыраар.

Тыва Республиканың күрүнениң чурттаар оран-сава хайгааралының органның дүрген шимчеп шыдаваас хамаатыларның шаптаразын чок чурттаар хүрээлелин байд-дарын хандыраар талазы-биле негелделерин сагыыры дээш хайгааралды боттандыраар.

Айтылган хыналда чорудуп турар органның албан-дужаалдыг кижилериниң хемчеглерин, хемчег албаанын болгаш шийтпирлерин доктааткан чурум езугаар судче хомудал кирип болур.

11 чүүл. Дүрген шимчеп шыдаваас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объекти-леринче шаптаразын чокка кирерин хан-дыраар байдалдарны тургузарыга негел-делерни күүседиринден ойталааны дээш харысалга

Юридиктиг эргелиг черлер болгаш албан-дужаалдыг кижилер дүрген шимчеп шыдаваас хамаатыларның социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринче шаптаразын чокка кирерин хандыраар байдалдарны тургузарыга федералдыг хоойлужудулганың негелделе-рин күүседиринден ойталааны дээш федералдыг хоойлужудулга-биле дүүштүр харысалгалыг болур.

12 чүүл. Бо Хоойлунун күштүг болуп кирери

Хоойлунун күжү бо Хоойлу күштүг болуп кирген соонда ажылгалче хүлээп алган социал, транспорт болгаш инженер инфраструктураларының объектилеринге хамаарыштыр тараар.

Бо Хоойлу, ону албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелээш, он хонук эрткенде, күштүг болур.

Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
2012 чылдың май 18
№ 1298 ДХ-1

Тыва Республиканың Конституциязынче өскерилгелер киририниң дугайында

*Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2012 чылдың июнь 4-те хүлээп алган*

Чүүл. Тыва Республиканың Конституциязынче «Тувинская правда», 2001 чылдың май 15-те; 2003 чылдың июнь 26-да; 2005 чылдың июль 30-де; 2006 чылдың декабрь 14-те; 2007 чылдың июнь 21-де, июнь 23-те; 2008 чылдың апрель 29-та, май 6-да, август 21-де; 2009 чылдың июль 30-де; 2010 чылдың июль 15-те, ноябрь 9-та, декабрь 28-те; 2011 чылдың март 6-да; «Шын», 2006 чылдың декабрь 14-те; 2007 чылдың июнь 15-те, сентябрь 2-

де; 2009 чылдың июль 23-те; 2010 чылдың апрель 15-те, ноябрь 9-та, декабрь 28-те; 2012 чылдың март 17-де) дараазында өскерилгелерни кирир:

1) 54-кү чүүлге «соңгуур» деп сөстүн соонга «Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазы» деп сөстөрнү немээр;
2) 103-кү чүүлүн 3 пунктузун дараа-зында эдилге-биле бижир:
«3) Тыва Республиканың Баштыңының — Чазаның Даргазының соңгулдаларын томуйлаары»;

3) 110-гу чүүлге:

а) 2 кезекти дараазында эдилге-биле бижир:

«2. Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазы Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар болгаш феде-ралдыг хоойлу-биле дүүштүр идепкейлиг соңгулда эргелиг Россия Федерациязының хамаатылары бүгү-ниитиниң дең болгаш дорт соңгулда эргелиг үндэзининге чажыт бадылаашкын-биле беш чыл хуусаада соңгуур.

Тыва Республиканың Баштыңының — Чазаның Даргазының соңгулдаларын феде-ралдыг хоойлу-биле, Тыва Республиканың хоойлузу-биле дүүштүр эрттирер.»;

б) 3 кезектиң бирги абазын дараазында эдилге-биле бижир:

«3. Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазы кылдыр Россия Феде-рациязының Конституциязы, федералдыг хоойлу-биле дүүштүр идепкей чок соңгулар эргелиг, даштыкы күрүнениң хамаатызы азы болза чурттаар эргелиг шынзылгазы азы даштыкы күрүнениң девискээринде Россия Федерациязының хамаатызының доктаамал чурттаарыга эргезин бадыткап турар өске-даа документизи чок болгаш 30 хар назы четкен Россия Федерациязының хамаатызы соңгулдуп болур.»;

в) 4 кезектиң үшкү абазына «албан-дужаалга турары» деп сөстөрнү «бүрүн эргелерин» деп сөстөр-биле солур, «Баштыңының — Даргазының дагын катап дамчыдып берген бүрүн эргелерин» деп сөстөрнү «Баштыңы — Даргазы кылдыр соңгуткан» деп сөстөр-биле солур;

4) 110-чүүлдү күжүн чидирген деп

Тыва Республиканың Конституциязының 108 чүүлүнге өскерилгелер киририниң дугайында

*Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2012 чылдың июнь 4-те хүлээп алган*

1 чүүл

Тыва Республиканың Конституциязының («Тувинская правда», 2001 чылдың май 15-те; 2003 чылдың июнь 26-да; 2005 чылдың декабрь 30-де; 2006 чылдың декабрь 14-те; 2007 чылдың июнь 21-де, июнь 23-те; 2008 чылдың апрель 29-та, май 6-да, август 21-де; 2009 чылдың июль 30-де; 2010 чылдың апрель 15-те, ноябрь 9-та, декабрь 28-те; 2012 чылдың март 6-да; «Шын», 2006 чылдың декабрь 14-те; 2007 чылдың июнь 26-да; 2008 чылдың май 15-те, сентябрь 2-де; 2009 чылдың июль 23-те; 2010 чылдың апрель 15-те, ноябрь 9-та, декабрь 28-те; 2012 чылдың март 17-де) 108 чүүлүнүн 1 кезээнге ийги домакта «Тыва Республика-

санаар;

5) 111 чүүлүн 5 кезээнге «Баштыңының — Даргазының бүрүн эргелерин дамчыдып берген кижилер» деп сөстөрнү «Баштыңы — Даргазы кылдыр соңгуткан кижилер» деп сөстөр-биле солур;

6) 112 чүүлге:

а) 1 кезекке дараазында уткалыг «к» пунктуу немээр:

«к) ону Тыва Республиканың девискээринде бүрүткеттирген соңгукчулар феде-ралдыг хоойлу-биле болгаш Тыва Респуб-ликаның хоойлузу-биле доктааттырган үндэзинге болгаш чурум езугаар дедир кыйгыртканда»;

б) 2 кезектиң ийги абазын дараазында эдилге-биле бижир:

«Тыва Республиканың Баштыңының — Чазаның Даргазының бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксаткан таварылгада, Тыва Республиканың Баштыңының — Чазаның Даргазының соңгулдаларын эртти-риниң чурумун болгаш хуусааларын фе-дералдыг хоойлу-биле, Тыва Республиканың хоойлузу-биле тодарадыр.»;

7) 113 чүүлүн 3 кезээнге «Даргазының бүрүн эргелерин дамчыдып берген» деп сөстөрнү «Баштыңы — Даргазы кылдыр соңгуткан» деп сөстөр-биле солур.

2 чүүл

Бо Конституция хоойлузу ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2012 чылдың июнь 14
№ 1427 ДХ-1

ның Соңгулда комиссиязынга» деп сөс-терниң соонга «Тыва Республиканың Хой-ниити палатазынга, Тыва Республикага Кижиниң эргелериниң талазы-биле төлээ-лекчиге болгаш Тыва Республикага Уругун эргелериниң талазы-биле төлээлекчиге» деп сөстөрнү немээр-биле өскерилгени кирир.

2 чүүл

Бо Конституция хоойлузу ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2012 чылдың июнь 14
№ 1430 ДХ-1

«Тыва Республикада муниципалдыг албанның албан-дужаалдарының Даңзызының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киририниң дугайында

*Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)
2012 чылдың июнь 4-те хүлээп алган*

1 чүүл

2009 чылдың май 4-те № 1244 УХ-II «Тыва Республикада муниципалдыг албанның албан-дужаалдарының Даңзызының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлу-зунга («Тувинская правда», 2009 чылдың май 28-те, ноябрь 17-де; «Шын», 2009 чылдың май 28-те, ноябрь 14-те) дараазында

өскерилгелерни кирир:

1) 2-ги чүүлүн 2 кезээниң 1 пунктузунга «, муниципалдыг тургузгунун контроль-саналга органының даргазының» деп сөстөрнү немээр;

2) Хоойлука капсырылганың 8 кезээн дараазында эдилге-биле бижир:

8 кезек	
Муниципалдыг районнун, хоорай округунун контроль-саналга органынга албан-дужаалдарның аттарының даңзызы	
1. «Удуртукчулар» категорияның албан-дужаалдары Албан-дужаалдарның кол бөлүү	
Контроль-саналга органының даргазы	8 - 2 - 01
2. «Специалистер» категорияның албан-дужаалдары Албан-дужаалдарның башкарыкчы бөлүү	
Контроль-саналга органының инспектору	8 - 3 - 02
Албан-дужаалдарның улуг бөлүү	
Контроль-саналга органының кол специализи	8 - 4 - 03

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2012 чылдың июнь 14
№ 1440 ДХ-1

Кадык камгалал адырында

КУУЛАР ДАРЖАА:

"АРАГА, ТААКПЫДАН БИР ДЕМ-БИЛЕ
ДЕМИСЕЖИРИ ЧУГУЛА!"

Шак мындыг мерген-угаанныг сөстөр-биле ИХЯ-ның хоочуну Куулар Дугаржапович Даржаа Барыын-Хемчик кожуунуну Кызыл-Мажалык сумузууну Култура ордузунга чонну уткуп алган.

Аңаа ТР-нің Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлдө яамызы, республиканың наркология диспансери, эмчи-социал айтырыгларның эртем-шинчилел институту болгаш Ак-Довурак хоорайның, Барыын-Хемчик кожуунуну чагыргалары чурттагы чонну киржилгези-биле алкоголизм, наркомания болгаш таакпыга удур демиселдин талазы-биле хуралды эрттирген.

Хуралга чоннуң арага-дарыже сундулап турарының чылдагаан-нарын болгаш ук айтырыгны шиитпирлээринин талазы-биле аргаларны сайгарып чугаалашкан. Амгы үеде халажылгада хоочун полковник ылаңгыя аныяк-өскенге арага, таакпы, наркотиктерден ойталаарын сүмелзэн. Ол ышкаш ээрик машина-балгат мунуп алгаш, орук озал-ондаа болдурар таварылгалар, кем-херек үлгедиглери, амы-тынынга четтинер таварылгалар көвүдөп турар, оларның-биле демисежирде, шупту бир дем-биле кады ажылдаары чугула дээрзин хоочун демдеглээн. Оон аңгыда Куулар Дугаржапович шаг-шаандан тура, сагып келген тыва чаңчылдарының дугайында мынчаар чугаалаар:

"Бистиң тывалар бодунуң төрзэн дылын, езу-чаңчылдарын, культуразын кадагалап алган чон-дур. Бис ооң-биле канчаар-даа аажок чоргаарларны ужурулг бис. Ынчалза-даа арага, таакпының уруундан эң-не үнелиг чүүл — кадыктысты, келир үевишти чидирип ап болурувустуң магадылалы бар. Ону болдурбас дизе, казак-чагырга, суму деңнелинге аныяк-өскенниң хостуг үезин шын организаастап, араганы мээ-медерел чок ижерин шыңгыш хоруп, хейниитинин, волонтерларның шимчээшкннерин деткип, "Кадык амыдырал дээш" деп клубтарның ажылын чорудуп, "элээр чоруктун девискээрлерин" ажылгалга кирири кончуг чугула".

ТР-нің кадык камгалал болгаш социал хөгжүлдө сайыдының оралакчызы Виктор Хайжок хуралчылыштың кол кеззэн ажыдып тура, Тываны хөме ап турар арага-дары аары республиканың социал-экономикага көргүзүлгелерин куду бадырып, ниитилелдин шажынчы мөзү-шынарының үндешиннерин таптай басып, чурттагы чоннуң кадыкшылын, амыдырал-байдалын чедимче чок болдуруп турар

дээрзин чугаалаан. Шынап-ла, амыдыралдан алгаш көөрге, колдуунда назы-халыын үезинде, ажылдаар арга-шинектиг кижилер арагаже сундугуп турар. Улуг улустун медресел чок арагалаар, кичээнгей чок чоруундан ажы-төл хилинчек-човулаңны көрүп чорууру чажыт эвес.

Чаш ажы-төлүвүс, сайзыралдыг, чараш амыдырал дээш шупту демнежи алгаш, арага, таакпы, наркоманияга удур демиселди чорудаалыңар! "Элээр чоруктун девискээрин" шилип алган сумулардан үлегерден ап, оларның-биле арга-дуржулга солчуру чугула.

Кызыл-Мажалыктың Култура ордузунуң фойезинге республиканың эмчи профилактказының ажылдакчылары арага, таакпы, наркоманияга удур материалдарны белеткээ бичии номчугаштарны делгээн. Ол ышкаш Кызылдың эмчи колледжизинин башкылары болгаш студентилери эмчи музейинин экспонаттарын чыылганнарга сонургаткан. Музейинин эргелекчизи Зинаида Хертек болгаш эмчи сестраларының салбырының эргелекчизи Любовь Евдосеева чижектерни көргүзүп тургаш, чыылганнарга арага-таакпының хоразының дугайында тайылбырны чорутканы онзагай солун болган.

Валерия Конгар.

АРАГА ЧОК ТЫВА ТУРЗУН!

Арага! Шынап-ла, шак бо кончуг сугну кым деп кижиге тып, бүдүрүп каан чүве ирги? Кижиге бодап олурарга, арагада эки чүве шуут чок. Кудумчуларда ээрик улустарны көөрге, коргунчуг, чаржынчыг, муңгаранчыг!

Оларның ажы-төлүнге херек чүүлдер-ле хөй, ада-иези акша чогуундан садып берип шыдаас, ол хирезинде боттары ээрик чоруур. Араганы халас берип турар чер бар эвес, кижиге кайгаар. Арагадан чам үнер, ат-сывы баксыраар, хүндүткелди чидирер. Бо бүгү чүүлдер оларның ажы-төлүнге кайы хире аарышкылыг, коргунчуг, түрөнчиг, олар билген болза...

Мээң кырган-ачам арагага шуут удур, ол мынча деп чугаалаар кижиге: "Шаанда арага ак чем аймаанга хамааржып, ону тыва чон хүндүлөп чораан. Ам чоннуң бажын, угаан-медерелин арага билип турар апарган үе-дир. Ыт безин ишпес хоранныг суксун-дур ол, оглум. Оон кижиге оваарнып чоруур, амгы үеңиң бужар чуду-дур".

Мен бодаарымга, хөй ажылдап, спортка хандыкшып, кылып бүдүрүп турар үүле-херзэн шын медресе билер болза, кандыг-даа частырыг турбас ышкаш. Бистиң Тывавыска арагалаар чорук турбас болзун! Ак-көк Тывавыска арага чок Тыва болзун!

Арага деп ажыг сугну
Амзаар кижиге турбас болза,
Амыдырал-чуртталга-даа,
Аажок хөгжүй бээр ийик!
"Араганы ишпелер!" — деп
Арат-чонга кыйгы салып,
Арагалаар ийи-чаңгыс
Ада-иез сүме кылдым.

Ак-көк дээрлиг Тыва черге
Амыр-тайбың чурттаалыңар!
Арагалаар кижиге турбас,
Арыг-чаагай Тыва турзун!

Артыш ДАРЫЙ-ООЛ.

Кызыл хоорайның №7 школазының 7-ги класстың өөреникчизи.

Күжүвүстү, деривисти өргүүлүңер!

Хүннүң чылыг шонуу бисти чылдып чорда,
Ак-көк дээрлиг чылыг арны өөртүп чорда,
Амыр-шөлзүн, чоргаар, омак чурттал чорбайн,
Күжүр ботту бак чүүлче

сундуктурган ажыы бар бе?

Аваыстан чаяттынган ол-ла хевээр,
Арыг, чараш мага-ботту бужарттапайн,
Аксы кургаан, суксун ханмаан эмдик мал дег,
Араганы амзап, ижил, хөлзеп чораан

ажыы бар бе?

Кыдыында бар эки-бакты деңзигүүрлөп,
Багай чүүлден оюп-дезип, угаал чорза,
Кара таакпы, арага деп халаптар-даа
Мага-боттан ала-чайгаар

ойлап-хоюп чорбас деп бе?

Онза, чараш бойдус бүргээн Тывавыска
Өйү келир, шупту чүве эки болур!
Хүнү келир, кижиге бүрү бодун казап,
Күжүн-дерин кадык-чаагай

чуртталгага өргүүр болзун!

Эрес САРЫГ-ХАА.

Байыр чедиришкени

Бистиң эргим, хүндүлүг, ынак ававыс, кырган-ававыс Вера Ховалыговна БАЛЧЫЙ июнь 19-та 60 харлаар. Ол— Чаа-Хөл кожуунуну Чаа-Хөл суурунун хүндүлүг чурттакчызы. Бүгү назынында Чаа-Хөлдүн кожпозунга пекарьлап үре-түннелдиг, шаңнал-макталдыг ажылдап келген. Вера Ховалыговна 2 кысты болгаш 2 оолду төлөтпиг кижилер кылдыр азырап өстүрүп каан. Амгы үеде ол хүндүлүг дыштанылгада, ажы-төлүнүн аразында арга-сүмезин берип чоруур. Ававыска төрүттүнген хүнү-биле байыр чедирип, каң дег кадыкшылды, узун назынны күзевышаан, дараазында одурулгарны бараалгаттывыс.

Аксы-сөзү чымчак, ээлдек,
Алыс боду оожум-топтут,
Ажыл-ишчи, хөңнү уян,
Аваыска бистер сенээ
Аас-кежик, өөрүшкүнү,
Аяс хүннү, айдың дээрни
Араваыска ам-даа хөй чыл
Аражаып чурттаарыңны күзедивис.

Оглу Аяс, кенээтери: Саяна, Белекмаа
Балчылар болгаш уйнуктарыңдан.

★ Бодалдар дизи

Амыр-дыш чок байдал, оожургал бербестээн сагыш-сеткил— ооң ыңгайгы бурунгаар депшилгенин эргежок чугула бир негелдези-дир.

Томас Алва Эдисон.

Найырал— кижиниң чуртталгазында эргежок чугула чүүлдерниң бирээзи, ынчангаш чаагай чуртталганың бүгү-ле үндешин-

нери бар-даа болза, эш-өөр чок чуртталганы кым-даа бодунга күзевес.

Аристотель.

Аас былаажып маргышкан санывыста-ла хорадап эгелээни-висте шын дээш туржурун шуут тутпакаш, тус-тузунда ам чүгле боттарывыс дээш маргыжып эгелээр бис.

Томас Карлейль.

Чагыдылга — 2012 (II)

«ШЫН» —
ЧОННУҢ СОЛУНУ

2012 чылдың ийиги чартык чылында «Шын» солунуң чагыдылгасы Тываның бүгү почта салбырларында болгаш «Тывапечать» КХН-нің киоскилеринде бо хүннерде чоруп турар дээрзин дыңнадып тур бис.

Ынчангаш «Шынның» үезинде чагыдып алырынче республиканың ырак-чоок булуңнарында чурттап турар хүндүлүг чонувусту—бижикчилеривисти, номчукчуларывысты кыйгырдывыс!

Ооң-биле чергелештир чылдың ийиги чартыгына чедир чагыдылгасы үстү берген номчукчулар бар болза, чурттап турар чериниң аайы-биле почта салбырларында болгаш «Тывапечать» черлеринге дарый чедип, «Шын» солуну айлап чагыттырып алырыңарны сүмелээр-дир бис.

ХҮНДҮЛҮГ ЧОНУВУС!

«ШЫН» СОЛУНУҢ ҮЕЗИНДЕ ЧАГЫДЫП
НОМЧУҢАР. ЧАГЫДЫЛГА УЛАМЧЫЛАП ТУРАР!

"ХОВУ-АКСЫ - 2012"
байырлалынче чалап тур

Тыва Республиканың Култура яамызының эгелээш-кини-биле "17-ги регионунуң 17 фестивалы" деп хемчегиниң иштинде аныяк ыраажыларның XI республика чергелиг "Хову-Аксы - 2012" мөөрейи 2012 чылдың июнь 22-23 хүннеринде Хову-Аксы суурга болуп эртер.

Конкурска 16 хардан 30 харга чедир аныяк ыраажылар кирип болур. Чалыы назынның болгаш уян үннерниң чараш байырлалынче республиканың бүгү чонун чалап тур бис!

Харылзажыр телефоннар:

8-394-52-22-3-55, 8-923-543-58-63,
8-923-388-13-43.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Юстиция херектеринин талазы-биле яамызы.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, редакторунуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru;

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, култура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажыл-агый — 2-17-09, очулга — 2-03-87, үлетүр — 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 9000. Чагыг 67. Номери парлаалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Расч. счет № 40603810400000000263

Корр.счет № 30101810500000000735

БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанчы Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солуну 2012 чылдың март 12-де эде бүрүткээ. Херечилелдин дугаары—ПИ №ТУ17-00050. Индекс 11530, 31730. «Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлааттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылгалары дээш авторлар боттары харыылаар.